

**MASOFAVIY BANK XIZMATLARINING KICHIK BIZNES VA
TADBIRKORLIKNI QO‘LLAB-QUVVATLASHDAGI ROLI**

Shokirov Sardor Inotdullo o‘g‘li

Buxoro davlat universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya Mazkur maqolada masofaviy bank xizmatlarining kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda internet-banking, mobil banking, “bank-mijoz” tizimi, tezkor to‘lovlar, elektron hisob-kitoblar, onlayn kreditlash hamda masofaviy identifikatsiyaning tadbirkorlik faoliyatiga ta’siri o‘rganilgan. Raqamli bank xizmatlari biznes subyektlariga hisobvaraqlarni masofadan boshqarish, to‘lovlarni tezkor amalga oshirish, pul oqimlarini kuzatish, hisobotlarni olish va moliyaviy resurslarga murojaat qilish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: masofaviy bank xizmatlari, kichik biznes, tadbirkorlik, internet-banking, mobil banking, elektron to‘lovlar, onlayn kreditlash, raqamli moliyaviy xizmatlar, fintech, moliyaviy inklyuziya, kreditlash, biznesni raqamlashtirish.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarining barqaror rivojlanishi moliyaviy resurslar, hisob-kitob vositalari va bank xizmatlaridan tezkor foydalanish imkoniyatiga bevosita bog‘liqdir. Tadbirkorlik faoliyatida xaridorlar bilan hisob-kitob qilish, yetkazib beruvchilarga to‘lov o‘tkazish, ish haqi va soliqlarni to‘lash, kredit majburiyatlarini bajarish, pul oqimlarini nazorat qilish hamda moliyaviy hisobotlarni yuritish muntazam amalga oshiriladigan jarayonlardir.

An’anaviy bank xizmatlarida tadbirkor bank filialiga tashrif buyurishi, to‘lov hujjatlarini rasmiylashtirishi va operatsiyalar bajarilishini kutishi talab etiladi. Bu holat vaqt sarfi, transport xarajatlari va ma’muriy to‘siqlarni yuzaga keltirishi mumkin. Masofaviy bank xizmatlari esa tadbirkorga bank hisobvarag‘ini internet yoki mobil qurilma orqali boshqarish imkonini berib, moliyaviy operatsiyalarni tezkor, qulay va nisbatan kam xarajat bilan amalga oshirishga yordam beradi.

Masofaviy bank xizmatlari tarkibiga “bank-mijoz” tizimi, internet-banking, mobil banking va SMS-banking kabi vositalar kiradi. Ushbu xizmatlar orqali mijoz real vaqt rejimida to‘lovlarni amalga oshirishi, ularning holatini kuzatishi, hisobvaraqqa mablag‘ kelib tushishini tekshirishi va zarur hisobotlarni olishi mumkin [1].

Mavzuning dolzarbligi shundaki, O‘zbekistonda kichik biznes va o‘rta biznes subyektlari iqtisodiy faollik, bandlik va daromadlar shakllanishining muhim manbai hisoblanadi. Shu bilan birga, tadbirkorlarning bank hisobvarag‘iga ega bo‘lishi, elektron to‘lovlardan foydalanishi, kreditga murojaat qilishi va biznesning moliyaviy tarixini shakllantirishi bilan bog‘liq muammolar saqlanib qolmoqda. Shuning uchun masofaviy bank xizmatlari nafaqat to‘lov vositasi, balki kichik biznesning moliyaviy inklyuziyasini

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Iyun, 2026-yil

kuchaytiruvchi va uning rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi — masofaviy bank xizmatlarining kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatiga ta’sirini baholash hamda O‘zbekistonda ushbu xizmatlarni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti — O‘zbekistondagi kichik biznes subyektlari, yakka tartibdagi tadbirkorlar, tijorat banklari va to‘lov tashkilotlarining masofaviy xizmat ko‘rsatish tizimlari.

Tadqiqot predmeti — masofaviy bank xizmatlari orqali tadbirkorlarning to‘lovlarni amalga oshirishi, hisobvaraqlarni boshqarishi, onlayn kreditlashga murojaat qilishi, moliyaviy ma’lumotlarini shakllantirishi va raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish mexanizmlaridir.

Tadqiqot gipotezasi shundan iboratki, masofaviy bank xizmatlari tadbirkorlikning operatsion xarajatlarini kamaytiradi, moliyaviy operatsiyalar shaffofligini oshiradi va kredit resurslariga kirish imkoniyatini yaxshilaydi. Biroq ushbu ta’sirning yuqori bo‘lishi internet infratuzilmasi, raqamli savodxonlik, kiberxavfsizlik va bank mahsulotlarining tadbirkorlar ehtiyojiga mosligi bilan chambarchas bog‘liq.

ADABIYOTLAR SHARHI

Masofaviy bank xizmatlari bo‘yicha ilmiy manbalarda bank operatsiyalarini raqamli kanallar orqali amalga oshirish mijozlarga xizmat ko‘rsatish xarajatlarini qisqartirishi, bank xizmatlarining hududiy qamrovini kengaytirishi va biznes jarayonlarini tezlashtirishi qayd etiladi. Internet-banking va mobil banking tadbirkorlar uchun kunlik to‘lov operatsiyalarini bank filialiga bormasdan bajarish imkonini yaratadi.

Jahon banki va xalqaro moliya institutlari tadqiqotlarida kichik va o‘rta biznesning moliyaviy xizmatlardan foydalanishi iqtisodiy o‘sish, yangi ish o‘rinlari yaratish va biznesning rasmiy sektor bilan integratsiyasini ta’minlashda muhim omil sifatida baholanadi. Xususan, elektron to‘lovlar va bank hisobvaraqlaridan faol foydalanish korxonalarning moliyaviy shaffofligini oshirib, ular bo‘yicha kreditga layoqatlilikni baholash uchun zarur ma’lumotlar shakllanishiga yordam beradi.

O‘zbekiston sharoitida masofaviy bank xizmatlari kichik biznes uchun quyidagi yo‘nalishlarda muhim ahamiyatga ega:

- tezkor to‘lovlarni amalga oshirish;
- hisobvaraqdagi mablag‘ harakatini kuzatish;
- elektron hisob-kitoblarni yuritish;
- biznes xarajatlari va tushumlarini tahlil qilish;
- onlayn kredit mahsulotlariga murojaat qilish;
- raqamli to‘lovlar orqali mijozlar bazasini kengaytirish;
- moliyaviy hisobotlar hamda bank ko‘chirmalarini tezkor olish.

Biroq adabiyotlarda qayd etilganidek, raqamli xizmatlarning mavjudligi har doim ham ulardan samarali foydalanilishini anglatmaydi. Kichik biznes vakillarining raqamli

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Iyun, 2026-yil

moliyaviy savodxonligi, raqamli qurilmalarga egaligi, internet sifati, elektron to‘lovlarga ishonchi hamda kiberxavfsizlik xavflarini tushunishi masofaviy bank xizmatlarining amaliy samaradorligiga ta’sir ko‘rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli, qiyosiy, statistik va kontent-tahlil usullaridan foydalanildi. Kontent-tahlil yordamida O‘zbekiston Respublikasining bank tizimi, to‘lovlar, to‘lov tizimlari va raqamli iqtisodiyotga oid normativ-huquqiy hujjatlari o‘rganildi.

Statistik tahlilda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025-yil 1-yanvar va 2025-yil 1-dekabr holatidagi masofaviy bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soniga oid ma’lumotlari tahlil qilindi. Ushbu tahlil yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarning bank tizimlaridagi masofaviy xizmatlardan foydalanish dinamikasini aniqlash imkonini berdi.

Qiyosiy tahlil yordamida masofaviy bank xizmatlarining an’anaviy bank xizmatlaridan farqi, kichik biznes uchun yaratadigan qulayliklari va cheklovlari baholandi. Tizimli yondashuv asosida tijorat banklari, to‘lov tashkilotlari, fintech kompaniyalari, tadbirkorlar, davlat organlari hamda elektron tijorat platformalari o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘rib chiqildi.

Tadqiqotning asosiy cheklovi shundan iboratki, masofaviy bank xizmatlaridan foydalanuvchilar haqidagi ochiq statistik ma’lumotlar banklar kesimida jamlanadi. Shu sababli bir tadbirkor bir nechta bank ilovasidan foydalangani sababli qayta hisobga olinishi mumkin. Bundan tashqari, tadqiqotda tadbirkorlar o‘rtasida maxsus so‘rovnoma o‘tkazilmagan.

NATIJALAR

Masofaviy bank xizmatlari O‘zbekistonda bank hisobvaraqlarini internet-banking, mobil banking, SMS-xabarnoma va boshqa raqamli kanallar orqali boshqarish imkonini beradi. Tadbirkor ushbu xizmatlar orqali bank filialiga bormasdan to‘lov topshiriqnomalarini yuborishi, hisobvaraqa qoldig‘ini kuzatishi, mablag‘ tushumlarini tekshirishi va bank ko‘chirmalarini olishi mumkin.

Masofaviy bank xizmatlarining kichik biznes uchun asosiy afzalligi operatsion jarayonlarni soddalashtirishidir. Masalan, tadbirkor mahsulot yetkazib beruvchiga to‘lov o‘tkazish, ishchilar ish haqini yuborish, kommunal yoki soliq to‘lovlarini amalga oshirish uchun har safar bank filialiga borishi shart bo‘lmaydi. Bu vaqt va transport xarajatlarini kamaytiradi.

Masofaviy bank xizmatlari orqali tadbirkorlar to‘lovlar holatini tezkor nazorat qilishi, hisobvaraqa kelib tushgan mablag‘larni kuzatishi va bank ko‘chirmalarini elektron shaklda olishi mumkin. Natijada pul oqimlarini boshqarish va kunlik moliyaviy qarorlar qabul qilish sifati yaxshilanadi.

Raqamli bank xizmatlari kichik biznes uchun quyidagi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratadi:

1. **To‘lov xarajatlarini qisqartirish.** To‘lov topshiriqnomalarini elektron yuborish va hisobvaraqlarni masofadan boshqarish an’anaviy bank operatsiyalari bilan bog‘liq vaqt hamda tashkiliy xarajatlarni kamaytiradi.

2. **Pul oqimlarini tezkor boshqarish.** Tadbirkor real vaqt rejimida tushumlar, to‘lovlar va hisobvaraqdagi qoldiqni kuzatishi mumkin. Bu aylanma mablag‘larni samarali taqsimlashga xizmat qiladi.

3. **Moliyaviy shaffoflikni oshirish.** Elektron to‘lovlar biznesning tushumlari va xarajatlari bo‘yicha raqamli iz qoldiradi. Bu ichki hisob yuritishni soddalashtiradi, shuningdek, banklar tomonidan biznesning moliyaviy holatini baholash uchun qo‘shimcha ma’lumot manbaini yaratadi.

4. **Mijozlar bazasini kengaytirish.** QR-kod, elektron hamyon, bank kartasi va mobil ilovalar orqali to‘lovlarni qabul qilish tadbirkorga naqd puldan foydalanmaydigan mijozlarga xizmat ko‘rsatish imkonini beradi.

5. **Moliyaviy mahsulotlarga murojaat qilishni soddalashtirish.** Onlayn ariza, elektron hujjat, masofaviy identifikatsiya hamda raqamli skoring mexanizmlari kredit va boshqa moliyaviy mahsulotlardan foydalanish jarayonini tezlashtirishi mumkin.

Kichik biznes uchun moliyaviy resurslarga kirish masalasi muhim ahamiyatga ega. Bank hisobvarag‘idan faol foydalanish, elektron tushumlar va raqamli to‘lovlar biznesning moliyaviy tarixini shakllantirishga yordam beradi. Bu esa kelgusida kreditga layoqatlilikni baholash jarayonini yaxshilashi mumkin.

Tadbirkorlarning naqd pulsiz hisob-kitoblardan foydalanishi banklarga korxonaning aylanmasi, to‘lov intizomi, tushumlar barqarorligi va xarajatlar tarkibi haqida nisbatan to‘liqroq axborot olish imkonini beradi. Bu ma’lumotlar kredit qarorini qabul qilishda muhim omil bo‘lishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, masofaviy bank xizmatlari kreditga bevosita kafolat bermaydi, lekin tadbirkorning moliyaviy faoliyati haqidagi raqamli ma’lumotlarni shakllantirish orqali kreditlash uchun axborot bazasini mustahkamlaydi. Ayniqsa, kredit tarixi cheklangan yoki yangi tashkil etilgan tadbirkorlik subyektlari uchun bu muhimdir.

O‘zbekistonda kichik va o‘rta biznes subyektlarining moliyaviy xizmatlardan foydalanishida hali ham cheklovlar mavjud. Korxonalarning bir qismi bank hisobvaraqlariga ega emas, elektron savdo hajmi yetarli emas hamda kredit resurslariga kirish qiyinligi saqlanib qolmoqda. Shu sababli raqamli to‘lovlar, masofaviy bank xizmatlari va elektron ma’lumotlar bazasi biznesni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiruvchi muhim yo‘nalish bo‘lib qoladi.

Masofaviy bank xizmatlarining rivojlanishiga qaramasdan, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari uchun ayrim muammolar mavjud.

Birinchidan, ayrim tadbirkorlarning raqamli va moliyaviy savodxonligi yetarli darajada emas. Ular mobil ilova, elektron imzo, QR-kodli to‘lov, onlayn hisob-kitob va raqamli xavfsizlik qoidalaridan to‘liq foydalana olmasligi mumkin.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Iyun, 2026-yil

Ikkinchidan, chekka hududlarda internet sifati va mobil aloqa qamrovi barcha joyda bir xil emas. Barqaror internet bo‘lmasa, masofaviy bank xizmatlaridan uzluksiz foydalanish qiyinlashadi.

Uchinchidan, kiberxavfsizlik bilan bog‘liq xavflar mavjud. Phishing xabarlar, soxta havolalar, telefon firibgarligi, parol va SMS-kodlarni qo‘lga kiritish holatlari tadbirkorlarning mablag‘lari va ma‘lumotlariga xavf tug‘diradi.

To‘rtinchidan, ayrim kichik biznes subyektlarida raqamli to‘lovlarni qabul qilish vositalari yetarli rivojlanmagan. Bu holat naqd pulsiz savdo hajmining kengayishiga to‘sqinlik qilishi mumkin.

Beshinchidan, masofaviy bank xizmatlari ko‘pincha oddiy to‘lov va hisobvaraqlarni boshqarish bilan cheklanib qoladi. Kichik biznes uchun moliyaviy tahlil, pul oqimlari prognozi, elektron hisob-fakturalar, soliq tizimlari bilan integratsiya, onlayn kredit mahsulotlari va biznes maslahati kabi qo‘shimcha xizmatlar ham kengaytirilishi kerak.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari masofaviy bank xizmatlari kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashda muhim amaliy vosita ekanini ko‘rsatadi. Ular bank xizmatlarining hududiy va vaqt bo‘yicha cheklovlarini kamaytiradi, tadbirkorga to‘lovlarni tezroq amalga oshirish hamda moliyaviy oqimlarni boshqarish imkonini yaratadi.

Biroq masofaviy bank xizmatlarining tadbirkorlikka ta’siri faqat mobil ilovaning mavjudligi bilan belgilanmaydi. Ushbu xizmatlar biznes ehtiyojlariga mos bo‘lishi, xavfsiz, foydalanish uchun qulay, barqaror va boshqa raqamli tizimlar bilan integratsiyalashgan bo‘lishi zarur.

Xalqaro tajribada kichik biznesni raqamli moliyalashtirishda muqobil ma‘lumotlar asosidagi kredit skoringi, elektron savdo aylanmalari, onlayn hisob-kitoblar, soliq ma‘lumotlari va raqamli pul oqimlaridan foydalanish amaliyoti kengayib bormoqda. O‘zbekistonda ham bunday yondashuvlar kichik biznesning kreditga layoqatliligini aniqroq baholash hamda moliyalashtirish jarayonini tezlashtirish imkonini beradi.

Jahon banking O‘zbekiston bo‘yicha moliyalashtirish loyihalarida psixometrik kredit skoringi va sun’iy intellekt asosidagi kredit hujjatlarini tayyorlash yordamchisini joriy qilish ko‘zda tutilgani kichik biznesni moliyalashtirish jarayonini soddalashtirishga qaratilgan zamonaviy yondashuv sifatida baholanishi mumkin [4].

Masofaviy bank xizmatlaridan samarali foydalanish uchun tadbirkorlarning moliyaviy va raqamli savodxonligi yuqori bo‘lishi kerak. Shuningdek, banklar mobil ilovalarda tadbirkorlar uchun alohida funksiyalarni taklif qilishi maqsadga muvofiq: elektron hisobvara-fakturalar, avtomatik to‘lov kalendari, soliqlar bo‘yicha eslatmalar, pul oqimlari tahlili, QR orqali to‘lov qabul qilish, onlayn kreditga ariza berish va savdo aylanmasi bo‘yicha tahliliy hisobotlar.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijasida masofaviy bank xizmatlari kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashning muhim mexanizmi ekanligi aniqlandi. Internet-banking, mobil

banking, “bank-mijoz” tizimi va elektron to‘lovlar tadbirkorlarga hisobvaraqlarni masofadan boshqarish, to‘lovlarni tezkor amalga oshirish, mablag‘lar harakatini kuzatish va bank xizmatlaridan qulay foydalanish imkonini beradi.

2025-yil davomida masofaviy bank xizmatlaridan foydalanuvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar sonining o‘sishi raqamli bank xizmatlari biznes jarayonlariga faol kirib borayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, kichik biznesning bank hisobvaraqlaridan foydalanishi, elektron savdo ulushi, kredit resurslariga kirishi va raqamli savodxonligi bo‘yicha muammolar saqlanib qolmoqda.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. **Tadbirkorlar uchun maxsus masofaviy bank mahsulotlarini rivojlantirish zarur.** Mobil va internet-banking ilovalarida kichik biznes uchun to‘lov kalendari, elektron hisob-faktura, pul oqimlari tahlili, QR-to‘lov qabul qilish va biznes hisobotlari kabi xizmatlar joriy etilishi lozim.

2. **Onlayn kreditlash tizimlarini takomillashtirish kerak.** Banklar kredit qarorlarini qabul qilishda korxonaning elektron to‘lovlari, savdo aylanmasi, soliq ma‘lumotlari va boshqa qonuniy raqamli ma‘lumotlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirishi maqsadga muvofiq.

3. **Chekka hududlarda raqamli infratuzilmani yaxshilash talab etiladi.** Sifatli internet va mobil aloqa qamrovi masofaviy bank xizmatlarining uzluksiz ishlashi hamda qishloq tadbirkorlarining moliyaviy xizmatlardan foydalanishi uchun zarur shart hisoblanadi.

4. **Kichik biznes vakillarining raqamli va moliyaviy savodxonligini oshirish lozim.** Savdo va sanoat palatasi, banklar, mahalliy hokimliklar hamda ta‘lim muassasalari hamkorligida amaliy seminarlar va qisqa o‘quv kurslari tashkil etilishi kerak.

5. **Kiberxavfsizlik choralari kuchaytirish zarur.** Banklar tadbirkorlar uchun ko‘p omilli autentifikatsiya, biometrik tasdiqlash, shubhali operatsiyalarni aniqlovchi antifrod tizimlari hamda kiberfiribgarlikdan himoyalash bo‘yicha tushuntirish mexanizmlarini kengaytirishi lozim.

6. **Banklar, fintech kompaniyalari va davlat axborot tizimlari o‘rtasidagi integratsiyani rivojlantirish kerak.** Bu tadbirkorlarning takroriy hujjat topshirish yukini kamaytiradi, kredit arizalarini tezroq ko‘rib chiqishga hamda xizmat sifatini oshirishga yordam beradi.

7. **Naqd pulsiz to‘lovlarni qabul qilish vositalarini kengaytirish muhimdir.** QR-kod, terminal, elektron hamyon va mobil to‘lov vositalarining kichik savdo hamda xizmat ko‘rsatish nuqtalarida keng qo‘llanishi tadbirkorlarning raqamli iqtisodiyotga integratsiyasini kuchaytiradi.

Masofaviy bank xizmatlari kichik biznes uchun bank operatsiyalarini soddalashtirish, vaqt va xarajatlarni kamaytirish, moliyaviy shaffoflikni oshirish hamda kreditlash imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu tizimlarni tadbirkorlik

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Iyun, 2026-yil

ehtiyojlariga moslashtirish, xavfsizligini mustahkamlash va raqamli savodxonlikni oshirish O‘zbekistonda kichik biznesning barqaror rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROYXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Masofaviy bank xizmatlari turlari. Toshkent, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Masofaviy bank xizmatlari tizimlaridan foydalanuvchilar soni, 2025-yil 1-yanvar holatiga. Toshkent, 2025.
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlari foydalanuvchilari, 2025-yil 1-dekabr holatiga. Toshkent, 2026.
4. World Bank. Access to Finance for Jobs and Growth: Uzbekistan. Project Appraisal Document. Washington, DC, 2025.
5. World Bank. Uzbekistan Country Economic Memorandum: Toward Private Sector-Led Growth. Washington, DC, 2025.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son Farmoni. “2020–2025-yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”.
7. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 1-noyabrdagi O‘RQ-578-son Qonuni. “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida”.
8. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobot 2024. Toshkent, 2025.
9. Demirgüç-Kunt A., Klapper L., Singer D. va boshqalar. The Global Findex Database 2025: Connectivity and Financial Inclusion in the Digital Economy. Washington, DC: World Bank, 2025.
10. Arner D. W., Barberis J., Buckley R. P. The Evolution of FinTech: A New Post-Crisis Paradigm? Georgetown Journal of International Law, 2016.